

ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ОСВІТЯНСЬКОЇ ТА НАУКОВОЇ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.211.5.

Проблема удосконалення сучасної вузівської підготовки юристів на сьогодні лежить у площині подальшого розвитку концептуальних основ (напрямок, спеціальності, спеціалізації, субспеціалізації) і ступневості (послідовності і механізму отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів) даної освіти та її навчально-методичного забезпечення. Проте вказані проблеми у літературі мали переважно епізодично-частковий характер, зокрема, у межах удосконалення криміналістичної підготовки юристів [1, с.259; 2, с.83-87; 16, с.45; 23; 27, с.6 та ін.]. Цілеспрямоване ж концептуальне вирішення вказаних проблем простежується у низці видань О.А.Кириченка [4; 5; та ін.] та його учнів, у першу чергу, Ю.О.Ланцедової [7 та ін.] та ін. [8; 24 та ін.], у тому числі й у вигляді опосередкованої участі автора в обговоренні варіантів вирішення питань вітчизняної освітнянської діяльності [6 та ін.] та останніх публікацій [9 та ін.]. Представлення у контексті ведення конструктивної дискусії одного з останніх варіантів концепції юридико-освітнянської та юридико-наукової діяльності і складає головну мету даного видання, що може бути зроблено у такій спосіб.

Одним з перших питання про поєднання базового і спеціалізованих курсів криміналістики поставив у 1927 р. Г.Ю.Манс [17, с.80-81]. А якщо бути точнішими, то зародження вказаної проблеми можна віднести й до 1897 р., коли Лінцький Конгрес Міжнародного Союзу Криміналістів вперше офіційно визнав необхідним викладання криміналістики на юридичних факультетах [17, с.78]. Останнім часом звернули увагу на ці питання Р.С.Белкін [1, с.259], А.Ю.Головін [2, с.83-87], В.О.Образцов [16, с.45], М.П.Яблоков [27, с.6] та ін. [23 та ін.]. Найбільш розгорнуту характеристику даної проблеми можна побачити у роботах Р.С.Белкіна, який представляє її таким чином: “Два аспекта построения подобных курсов криминалистики характерны для системы подготовки кадров для органов внутренних дел. Первый аспект, который можно назвать аспектом уровней подготовки, объясняется преподавание криминалистики в учебных заведениях разных уровней: в школах подготовки младшего и среднего начальствующего состава органов внутренних дел, в средних специальных школах, в институтах и, наконец, в Академии управления МВД СССР. На каждом из уровней подготовки кадров задача заключается в том, чтобы в курс криминалистики включались знания, необходимые для будущих специалистов конкретного уровня, и в то же

время в том, чтобы дублирование знаний в различных ученых заведениях было исключено или сведено к минимуму. К сожалению, эта задача полностью еще не решена. Второй аспект построения учебного курса криминалистики, который можно назвать аспектом специализации, зависит от специализации обучения в рамках подготовки юристов средней и высшей квалификации. Содержание курса в этих случаях должно варьироваться в зависимости от того, читается ли он будущим работникам уголовного розыска или службы БЭП, подразделений УБОП, следователям или экспертам-криминалистам” [1, с.259].

Умови підготовки юристів у вітчизняних вищих навчальних закладах МВС України дещо відрізняються від викладених підходів, оскільки навчальні програми Національної академії внутрішніх справ України та інших вищих навчальних закладів системи МВС України практично не відрізняються, а середніх спеціальних навчальних закладів по суті немає. Тому так званий “аспект рівнів підготовки” в умовах існуючого вітчизняного освітянського процесу не може бути реалізований.

У літературі були висловлені пропозиції запровадити єдину трьохступневу освіту юристів: а) бакалаврів юриспруденції як базової юридичної освіти, яка ще не буде надавати права на самостійну роботу у будь-якій сфері юридичної діяльності; б) спеціалістів юриспруденції і спеціалістів правоохоронців, чим і має бути реалізована концепція спеціалізації юристів у правозастосовчій і правоохоронній юридичній діяльності; в) магістрів юриспруденції і магістрів правоохоронної діяльності, що має надавати права займатися законотворчою, науковою та освітянською юридичною діяльністю [24, с.50-51; 25, с.103-104 та ін.].

Даний підхід видається достатньо привабливим і дещо схожим на колишню достатньо досконалу радянську вузівську юридичну освіту, оскільки трьохрічну технікумівську середне-спеціальну юридичну освіту можна умовно порівняти з рівнем бакалавра, додатковий рік з чотирирічної інститутської юридичної освіти – спеціаліста, і ще додатковий рік з п’ятирічної університетської (для вузів МВС – академічної, тобто Академії МВС СРСР) юридичної освіти – магістрів. Тому при викладеному підході можна реалізувати обидві запропоновані Р.С.Белкіним концепції – рівня підготовки і спеціалізації юристів, і не тільки в межах навчальних закладів системи МВС України, а в межах загального підходу до вузівської та післядипломної освіти юристів.

Але вказані підходи Р.С.Белкіна потребують відповідного вдосконалення, в основу чого і треба покласти вже згадані і викладені у літературі пропозиції щодо трьохступневої юридичної освіти [24, с.50-51 та ін.]. По-перше, треба розробити вже названий еталонний навчальний курс

криміналістики, який в ідеалі за змістом має дорівнювати системно-структурній будові криміналістики як науки.

По-друге, на основі даного курсу шляхом відбору найбільш практично значущих положень доцільно сформувати вже базовий навчальний курс для підготовки бакалаврів-юристів, які, як вже згадувалося, ще не повинні мати будь-якої юридичної спеціалізації і права самостійної практичної роботи за юридичною спеціальністю [24, с.51]. У такому разі завданням базового навчального курсу має стати створення лише основи для набуття першого освітянського рівня “бакалавр юриспруденції” і подальшої спеціалізації юристів.

По-третє, доцільно розробити не один, а низку спеціальних курсів криміналістики для подальшої підготовки, а точніше вже спеціалізації бакалаврів юриспруденції для роботи в якості спеціалістів чи магістрів судьями, слідчими, прокурорським робітниками, адвокатами, юрист-консультантами, оперативними та іншими працівниками правоохоронних органів, причому із додатковою спеціалізацією у системі МВС, служби безпеки, податкової служби, митної служби, держкомкордону, пожежної служби, виконавчої системи тощо [9, с.140 та ін.]. Тобто у даному випадку можна було б більш правильно реалізувати пропозицію Г.О.Зоріна та ін. [3, с.19-20 та ін.] з приводу створення різних криміналістик (слідчої, судової, прокурорської, експертної, господарської та ін.), чого робити не можна, оскільки криміналістична наука єдина і ніяких її різновидів не повинно бути, а розробкою системи відповідних спеціальних курсів криміналістики для більш цілеспрямованої підготовки юристів різних спеціалізацій. Огляду на це, доцільно розглянути позицію А.Ю.Головіна [3, с.86], В.О.Образцова [16, с.45] та ін. [19; 21; 22; 23 та ін.], які пропонують значно зменшити у порівнянні з традиційним підходом кількість методик боротьби зі злочинами, які у більш широкому варіанті повинні викладатися поза межами загального курсу у вигляді спецкурсів.

М.В.Салтевський у даному випадку пішов ще далі і передбачив викладання тем четвертої частини криміналістики в межах всього таких трьох надто узагальнених тем, як: “Основи методики розслідування злочинів проти життя, здоров’я, волі і гідності особи”, “Основи методики розслідування економічних злочинів” і “Основи методики розслідування злочинів проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров’я” [21]. Аналогічний підхід цей автор реалізував і в інших підручниках і навчальних посібниках [22; 23 та ін.], вузівська апробація яких висвітлила значні труднощі висвітлення такого матеріалу: дуже важко знайти практично значущі особливості даних груп злочинів, а виклад надто загальних положень виявився недостатньо ефективним, оскільки знання курсантів у цьому відношенні залишалися надто поверховими.

Не виключно, що й М.В.Салтевський також дійшов до аналогічних висновків і в одному з останніх підручників з криміналістики представив більш-менш широку деталізацію методик боротьби з окремими видами і групами злочинів [22], апробовану у Національному університеті в ну-трішніх справах України [20].

Підсумовуючі викладені і підтримуючі А.Ю.Головіна, В.О.Образцова, М.В.Салтевського та ін. [2, с.86; 16, с.45; 19; 20; 21; 22; 23 та ін.] у частині необхідності викладу у базовому навчальному курсі криміналістики більш скороченого обсягу матеріалу і проведення спеціалізації юристів в межах низки спецкурсів, які мають читатися після вивчення базового навчального курсу, не можна погодитися саме з таким характером скорочення, що доцільно обґрунтувати в контексті коротенького розгляду історії розвитку даної проблеми.

Початок так званих “малих” підручників криміналістики бере з 1940 р. з підручників криміналістики для юридичних шкіл [26 та ін.], а у подальшому – для середніх спеціальних юридичних закладів [10; 23 та ін.], чим мав реалізуватися вказаний Р.С.Белкіним рівень підготовки, та у вигляді підручників для підготовки юристів певної спеціалізації, зокрема, у сфері боротьби з економічними злочинами [11], з податковими злочинами [18] та з іншими групами злочинів [15 та ін.], курсу криміналістики для суддів [13] тощо. Останнє демонструє реалізацію аспекту спеціалізації юристів. Були й випадки створення підручників криміналістики для слухачів певного розвитку країн [12; 14 та ін.].

Розв’язання даної проблеми вбачається у розробці та впровадженні у вітчизняну вузівську практику наступної концепції юридико-освітнянської та юридико-наукової діяльності:

1. Навчально-методичного забезпечення криміналістичної, ординстичної, процедурної і будь-якої іншої дисциплінарної підготовки юристів, коли пропонується розробити такі навчальні курси:

1.1. Еталонний курс криміналістики (ординстики та ін.), який має містити в собі всі новітні положення даної науки і стати основою для формування базового навчального курсу і системи криміналістичних (ординстичних та ін.) спецкурсів, набуває значення для з’ясування стану розвитку даної науки (що саме і на якому рівні на цей час досліджено) та узгодження проведення наукових досліджень.

1.2. Ретроспективний курс криміналістики (ординстики та ін.), в якому мають бути вже застарілі і витіснені новітніми положеннями розробки даної науки, що має значення для того, щоб зрозуміти хронологію і сутність дослідження певних криміналістичних (ординстичних та ін.) положень.

1.3. Базовий навчальний курс криміналістики (ордистики та ін.), який має містити взяті і відповідним чином перероблені з еталонного навчального курсу всі ті положення, які мають значення для належної базової криміналістичної (ордистичної та ін.) підготовки юристів взагалі.

1.4. Спеціальні навчальні курси, які, на відміну від попередніх навчальних курсів криміналістики (ордистики), мають бути у вигляді не всеохоплюючого підручника, а низки відповідних спецкурсів, що мають викладатися після вивчення базового навчального курсу криміналістики (ордистики) і забезпечувати підготовку фахівців по кожному із спеціальних і кваліфікованих ОКР кожної із юридичних спеціальностей, спеціалізацій і субспеціалізацій. Іншими словами кажучи, таких спецкурсів має бути стільки, скільки існує груп достатньо близьких спеціалізацій і субспеціалізацій спеціалістів-юристів і магістрів-юристів в межах розроблених та узгоджених у ході відповідних наукових дискусій стандартів вузівської юридичної спеціальності, спеціалізації і субспеціалізації.

Всі вказані навчальні курси і спецкурси з криміналістики (ордистики та ін.) мають розроблятися спеціальною комісією МОН України, узгоджуватися на відповідній всеукраїнській науково-практичній конференції і бути єдиними для всіх вітчизняних юридичних вузів, які здійснюють юридико-освітнянську діяльність, кожен рік оновлятися у контексті новітніх дисертаційних та інших фундаментальних розробок, які мають поповнити еталонний навчальний курс криміналістики (ордистики та ін.) новітніми положеннями даної науки, у тому числі й витіснивши з даного курсу у ретроспективний курс вже застарілі положення. У свою ж чергу оновлений еталонний курс криміналістики (ордистики та ін.) є основою для відповідного вичерпного оновлення базового навчального курсу і системи спецкурсів для криміналістичної (ордистичної та ін.) підготовки юристів по спеціальному і кваліфікованому ОКР.

2. Загального підходу до вузівської підготовки юристів за:

2.1. Єдиним напрямком «Юриспруденція».

2.2. Двома спеціальностями «Правознавець» (фахівець - правознавець) і „Антиделіктолог” (фахівець - антиделіктолог).

2.3. Низкою спеціалізацій, коли спеціалізаціями:

2.3.1. Правознавчої спеціальності є нотаріус і юрисконсульт.

2.3.2. Антиделіктологічної спеціальності - слідча, прокурорська, адвокатська, експертна, суддівська, чекістатурна (безпекодержавна), парачекістатурна (міліцейська), держохоронна (охорона держслужбовців), об'єктноохоронна (колишня відомча охорона), податкова, митна, вогнеборна, конвойна, патрульна, прикордонна, надзвичайна (емчаєсна), виконавча (пенітенціарна) та ордистична.

2.4. Системою юридичних субспеціалізацій, якими для:

2.4.1. Консультативної спеціалізації юристів можуть бути загальна, пенсійно-страхова та ін. їх субспеціалізація.

2.4.2. Експертної спеціалізації - криміналістична, психолого-психіатрична, медична, біологічна, одорологічна та ін.

2.4.3. Ордиристичної спеціалізації - ордирист загальної компетенції (нині оперуповноважений кримінального розшуку), ордирист БОП (оперуповноважений по боротьбі з організованими правопорушеннями), ордирист БЕП (оперуповноважений по боротьбі з економічними правопорушеннями), ордирист БНОН (оперуповноважений по боротьбі з незаконним обігом наркотиків), ордирист БПН (оперуповноважений по боротьбі з правопорушеннями неповнолітніх), ордирист-податківець, ордирист-митник, ордирист-охоронець, ордирист-технік, ордирист-прикордонник, ордирист-розвідник, ордирист-контррозвідник).

3. Чотирьохступневої юридичної кваліфікації за такими ОКР (освітньо-кваліфікаційними рівнями):

3.1. Базовий – із присвоєнням після 3-х років денного вузівського навчання базового ОКР «Бакалавр юриспруденції» без права займатися будь-яким напрямком юридичної діяльності (правотворчим, правозастосовчим, антиделіктним, освітянським, науковим), але із можливістю вибрати майбутню спеціальність, спеціалізацію і субспеціалізацію.

3.2. Спеціальний – із присвоєнням після 2-х років денного вузівського навчання спеціального ОКР за однією із спеціальностей, спеціалізації і субспеціалізації із правом роботи лише по цій спеціальності, спеціалізації і субспеціалізації, якщо вони у даному випадку є.

3.3. Кваліфікований - із присвоєнням після 2-х років денного вузівського навчання кваліфікованого ОКР за спеціальністю „Магістр-Правознавець” чи „Магістр-Антиделіктолог” відповідної спеціалізації і субспеціалізації із набуття після 3-5-тирічної позаузівської практичної юридичної роботи права займатися відповідною правотворчою, а частіше за все підзаконотворчою діяльністю.

Підзаконотворчою діяльністю фактично є робота Президента України, Прем'єр-міністра, народних депутатів України, голови Верховної Ради, міністрів та керівників будь-яких інших юридичних осіб, аж до окремих підприємств, установ та організацій. Вказані суб'єкти підзаконотворчої діяльності можуть мати й іншу базову освіту (економічна, медична, технічна, педагогічна та ін.), але вони повинні обов'язково мати й другу вищу освіту – юридичну, за кваліфікованим ОКР, яку у такому разі варто отримувати за окремими спрощеним комплексним ОКР, який має охопити основи базового і спеціального ОКР і у повному обсязі кваліфікований ОКР на однією і тією ж правознавчою чи антиделіктною спеціальністю, спеціалізацією і субспеціалізацією. При цьому такого роду фа-

хову юридичну «докваліфікацію» цих керівників можна буде здійснити й у формі позадипломної (але обов'язково якісної) вузівської юридичної освіти.

За загальним же правилом кваліфікований ОКР повинен надавати право займатися також (окрім правотворчої) й науковою чи освітянською юридичною діяльністю.

3.4. Науковий ОКР через незалежне від акредитації вищого навчального закладу присудження спецрадами по кожній із наукових спеціальностей при ВАК України єдиних науково-освітянських ступенів «Доцент юриспруденції» (при обґрунтуванні відкриття або інших дійсно суттєвих досягненнях) чи «Професор юриспруденції» (при відкритті теорії, вчення, концепції, науки, напрямку).

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов. 3-е изд.- М.: Юнити-Дана, 2001.- 837 с.
2. Головин А.Ю. Криминалистическая систематика: Монография.- М.: ЛексЭст, 2002.- 336 с.
3. Зорин Г.А. Теоретические основы криминалистики.- Мн.: Амалфея, 2000.- 416 с.
4. Кириченко О.А., Басай В.Д. Проблеми вдосконалення юридичної освіти фахівців органів внутрішніх справ //Науковий вісник ДЮІ.- Дніпропетровськ: РВВ ДЮІ МВС України, 2001.– №3.– С.119-130.
5. Кириченко О.А., Кириченко Ю.О. Актуальні проблеми юридичної науки та освіти //Проблеми пенітенціарної теорії та практики /Бюл. Київськ. ін-ту вн. справ.- К.: МП Леся, 2003.- №8.- С.141-148.
6. Кириченко О.А., Дунаєва О.С., Коросташова Т.О. Деякі теоретичні основи юриспруденції //Проблеми вдосконалення правового врегулювання щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні. Матер. Всеукраїнськ. наук.-практ конф. молодих вчених та аспірантів.- 23-24.04.2009 р.- Івано-Франківськ: ЮІ ПНУ ім.Василя Стефаніка, 2009.- С.5-9.
7. Кириченко Ю.О. Сучасна юридична діяльність та освіта: можливості реформування //Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.- Івано-Франківськ: Вид-во Плай, 2003.- Вип.ХІ.- С.46-52.
8. Кириченко Ю.О., Кириченко С.А., Ткач Ю.Д. Можливості удосконалення загальної та юридичної освіти //Вищі навчальні заклади – Києву. Ма-тер. наук.-практ. конференції 12.03.2004 р.- К.: ГУОН ВО КМДА, 2004.- С.24-26.
9. Коросташова Т.О. Подальший розвиток концепції юридико-освітянської діяльності //Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави /Матер. Міжнар. наук.-практ. конф.- 10.04.2009 р.- Одеса: Вид-во ОДУВС, 2009.- С.138-140.
10. Криминалистика: Учебник для специальных средних учебных заведений / Под ред.Р.С.Белкина.- М.: Юрид. лит., 1967.- 552 с.
11. Криминалистика. Расследование преступлений в сфере экономики: Учебник /Под ред.В.Д.Грабовского, А.Ф.Лубина.- Ниж. Новгород: Нижегород. ВШ

МВД России, 1995.- 400 с.

12. Криминалистика социалистических стран /Под ред.В.Я.Колдина.- М.: Юрид. лит., 1986.- 512 с.
13. Криминалистика для судебного следствия /Ю.В.Кореневский.- М.: УКЦ Юр, 2002.- 198 с.
14. Криминалистика: Учебник для слушателей из социалистических и развивающихся стран: /Под ред.Ю.Г.Корухова, В.Г.Коломацкого.- М.: НИ РИО Акад. МВД СССР, 1984.- 488 с.
15. Криминалистика: Методика расследования преступлений новых видов /Под ред. Ю.Г.Корухова.- М.: МИ МВД России, 2000.- 448 с.
16. Криминалистика: Учебник для вузов. 2-е изд. /Под ред. В.А.Образцова.- М.: Юрист, 2002.- 735 с.
17. Маннс Г.Ю. Криминалистика, ее значение и место в системе юридического образования //Советское право.- М., Л.: Госюридиздат, 1927.- №6 (24).- С.68-81.
18. Налоговое расследование: Экспериментальный учебник /Под ред. Ю.Ф.Кваши.- М.: Юрист, 2000.- 624 с.
19. 300. Проблемы криминалистики /Тезисы докл. научн. конф. (Харьков, май, 1969). Координационное бюро по вопросам криминалистики.- М.: ХЮИ, 1969.- 112 с.
20. Робоча навчальна програма (базова) з курсу «Криміналістика» для денної форми навчання /А.Ф.Волобуєв, В.І.Гаєнко, М.Г.Щербаковський.- Харків: НУВС, 2003.- 52 с.
21. Салтєвський М.В. Криміналістика: Навч.-довід. посібник.- К.: Правник, 1996.- 160 с.
22. Салтєвський М.В. Криміналістика у 2-х т. Ч.2.- Харків: Консум, Основа, 2001.- 528 с.
23. Специализированный курс криминалистики для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального образования /Под ред. М.В.Салтєвського.- К.: КВШ МВД СССР, 1987.- 345 с.
24. Ткач Ю.Д., Кириченко С.А., Кириченко Ю.А. Актуальные проблемы юриспруденции: продолжение дискуссии /Под ред.А.А.Кириченко.- Ивано-Франковск: Изд-во Плай, 2003.- 158 с.
25. Ткач Ю.Д., Кириченко С.А. та ін. Новые задачи юридических вузов Причерноморского региона //Актуальні проблеми політики. Сб. наук. праць.- Одеса: Фенікс, 2004.- Вип.21.- С.101-107.
26. Шавер М.Б., Винберг А.И. Криминалистика: Учебник для юридических школ.- М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940.- 200 с.
27. Яблоков Н.П. Криминалистика: Учебник (энциклопедия наук криминального цикла).- М.: НОРМА-ИНФРА, 2000.- 384 с.

Korostashova T.

Subsequent Development of Conception of Educational and Scientific Lawyer's Activity

The unique direction of preparation of lawyers of «Bakalavr of jurisprudence» is offered, two specialities «Jurisprudence» and «Antideliktologiya» and row of legist

and antideliktologist specializations and subspecializations. The mechanism of acquisition of fourlevel is exposed legal qualifications after the base, special, skilled and scientific educationally qualifying level. The value of standard, retrospective and base educational course and row of the special courses is rotined in the providing of the indicated levels.

Keywords: antideliktologiya, bakalavr jurisprudences, standard course, retrospective course, base course.